

умови сталого функціонування спеціальної системи своєчасного виявлення й усунення системних загроз у сфері публічних фінансів, запобігання їхньому виникненню в майбутньому [6, с. 136].

Злочинність, як соціальний динамічний феномен, є проявом певних суперечностей у життєдіяльності суспільства. Загрози економічній безпеці держави також є проявом цих суперечностей, і їхнє виникнення, існування, зміни зумовлюються різними факторами, які охоплюються детермінацією злочинності. Як було відзначено вище, саме у причинах та умовах економічної злочинності криються загрози або чинники, що її продукують. Безумовно, детермінанти сучасної злочинності в Україні досить різноманітні, зумов-

лені специфікою життєдіяльності суспільства, але при цьому вони мають взаємообумовлений і взаємозалежний характер. Підтвердженням тому є зміни показників економічної злочинності, її здебільшого організований характер, корумпованість та криміналізованість. Це дуже тривожні симптоми, адже економічні загрози зумовлюють криміногенну ситуацію у суспільстві в цілому.

Безсумнівною є необхідність правильного визначення векторів спрямованості загроз економічній безпеці країни, їхньої спрямованості, інтенсивності як основи для подальшого окреслення кола об'єктів злочинних посягань та обрання найбільш ефективних заходів кримінологічного забезпечення економічної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гриценко О.А., Макуха С.М. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л.С. Шевченко. Харків : Право, 2009. 312 с.
2. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>.
3. Білоусова О.О. Кримінологічна модель протидії злочинності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2011. 230 с.
4. Бусол О.Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період : моногр. Київ : Ін Юре, 2014. 564 с.
5. Кобзар Н.І., Геращенко С.О., Кірієнко О.М. Економічна безпека України: аналіз стану в сучасних умовах. *Економічний вісник*. 2016. № 2. С. 49–56.
6. Лісова Н.В. Запобігання злочинам у сфері економічної діяльності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ* 2018. № 2(107). С. 134–144.

УДК 343.2

ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ДЕРЖАВНУ ОХОРОННУ ДІЯЛЬНІСТЬ

THE OBJECT OF CRIMES THAT ENCROACH ON STATE SECURITY ACTIVITIES

Сийпюкі М.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

У статті аналізуються основні наукові підходи, які існують у кримінальному праві нашої країни щодо визначення поняття об'єкта злочину. На підставі аналізу чинного законодавства про кримінальну відповідальність робиться висновок про зміст державної охоронної діяльності як об'єкта злочину. Надається авторське визначення об'єкта злочинів, які вчиняються у сфері державної охоронної діяльності. Наголошується на тому, що злочини проти державної охоронної діяльності посягають не на суспільні відносини у цілому, а на їхні окремі складові елементи. Такими елементами виступають: носії або суб'єкти відносин; предмет, із приводу якого існують відповідні суспільні відносини; суспільно значуща діяльність або соціальний зв'язок як зміст цих відносин. Шкода об'єкту злочину може бути заподіяна шляхом проти-правного впливу хоча б на один із вказаних елементів суспільних відносин, який називають «зовнішнім впливом». В інших випадках такий вплив здійснюється ізсередини («внутрішній вплив»). Його здійснюють суб'єкти таких суспільних відносин, унаслідок чого трапляється розірвання встановлених і визначених соціальних відносин між суб'єктами. Найчастіше такі злочини вчиняються спеціальними суб'єктами. Наголошується на тому, що державна охоронна діяльність повинна визначатися як вид поліцейської «силової» діяльності, що спрямована на протидію злочинам та іншим правопорушенням. До її основних ознак віднесено такі: спрямованість на охорону прав та свобод громадян, законності та правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин; реалізується на підставі та відповідно до закону і переважно у відповідній процесуальній формі; під час її здійснення застосовуються, як правило, правові засоби; здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами на професійній основі. Саме така державна охоронна діяльність розглядається як об'єкт злочинів, що досліджуються.

Ключові слова: державна охоронна діяльність, об'єкт злочину, предмет злочину, суспільні відносини, соціальні цінності, правові блага.

The author of the article analyzes the main scientific approaches that exist in the criminal law of our country regarding the definition of the object of a crime. On the basis of the analysis of the current legislation on criminal liability, the author has made a conclusion on the content of state security activities as the object of a crime. It is a "force" police activity aimed at protecting the rights and freedoms of citizens, the rule of law and order and is implemented in the manner prescribed by law, by-laws, civil contracts by specially authorized subjects on a professional basis for the protection of life and health of individuals, their property and the property of legal entities. State security activities are aimed at counteracting crimes and other offenses. Its features include: the focus on protecting the rights and freedoms of citizens, the rule of law and order, all regulated public relations by the law; realized on the basis and in accordance with the law and, preferably, in the corresponding procedural form; while its implementation we apply, as a rule, legal means; carried out by specially authorized subjects on a professional basis. It is this state security activity that is considered by us as an object of the investigated crimes. In general, the author has studied the mechanism of criminal causing harm to social relations, as a result of which the author has stated that encroachment on state security activities can be carried out by influencing on the separate (one or several) elements of the specified social relations both "from outside" and "from inside" by the participants of such relations. It has been proved that state security activity is often an additional object in crimes against justice and against the authority of public authorities. Besides, the author has provided own definition of the object of crimes committed in the field of state security activities. Thus, the state security activity as an object of crime is a "forceful" police activity, which is aimed at protecting the rights and freedoms of citizens, law and order and is implemented in the manner prescribed by law, by-laws, civil agreements by specially authorized entities. on a professional basis for the protection of life and health of individuals, their property and property of legal entities.

Key words: state security activity, object of a crime, subject matter of a crime, social relations, social values, legal benefits.

У науці кримінального права існує досить жвава дискусія стосовно того, що ж визнавати об'єктом злочину. Ця проблема є предметом досліджень таких учених, як: Спасович В.Д., Таганцев М.С., Тацій В.Я., Наумов А.В., Гавриш С.Б., Сенаторов М.В., Фесенко Е.М., Куц В.М., Давидович І.І., Павликівський В.І., Чуб І.М. та ін. Але їхні роботи були присвячені або розробленню нових концепцій об'єкта злочину, або злочинам, які не посягали, в першу чергу, на державну охоронну діяльність.

Метою даної статті є надання авторського визначення поняття державної охоронної діяльності як об'єкта злочину. Остання, як правило, виступає додатковим об'єктом злочину але від цього вона не втрачає своєї істотної соціальної цінності.

Визначення об'єкта злочину має важливе теоретичне та практичне значення. Саме об'єкт злочину розкриває шкідливу соціальну природу злочину, визначає його суспільно небезпечні наслідки. Саме об'єкт злочину дозволяє правильно кваліфікувати суспільно небезпечне діяння, а також відмежувати один злочин від іншого. Родовий об'єкт злочину є підставою побудови Особливої частини Кримінального кодексу. Об'єкт злочину лежить в основі класифікації злочинів, яка, у свою чергу, впливає на кримінальне покарання.

Усе вищенаведене свідчить про значне теоретичне та практичне значення об'єкта злочину. Не дивлячись на велику кількість наукових досліджень, зараз ще не вироблено визначення поняття об'єкта злочину. Традиційно під об'єктом злочину розуміється те, на що посягає особа, яка вчиняє злочинне діяння, і чому наноситься або може бути нанесена шкода злочинцем. Але немає єдності думок стосовно того, що ж визнавати об'єктом злочину. Це питання протягом багатьох десятиріч залишається дискусійним.

Усі підходи до визначення об'єкта злочинів М.В. Сенаторов об'єднані у вісім основних теорій: теорію кримінального закону як об'єкта злочину; теорію правового обов'язку як об'єкта злочину; теорію суб'єктивного права як об'єкта злочину; нормативну теорію як об'єкта злочину; теорію інтересу, який охороняється правом як об'єкта злочину; теорію правового блага як об'єкта злочину; теорію суспільного відношення як об'єкта злочину; антропологічну теорію об'єкта злочину [1, с. 134].

У середині XIX сторіччя російський криміналіст В.Д. Спасович заклав підґрунтя для розроблення нормативістської теорії об'єкта злочину. Згідно із цим злочиним вважається протизаконне посягання на право будь-кого, настільки істотне, що держава, визнаючи це право однією з необхідних умов співжиття, за недостатністю інших засобів охорони охороняє його непорушність покаранням [2, с. 84]. Значні уточнення в дану теорію вніс М.С. Таганцев. Він визначав злочин як діяння, що посягає на юридичну норму в її реальному бутті [3, с. 40]. Якщо порівняти це визначення поняття об'єкта злочину з попереднім, то можна зробити висновок, що М.С. Таганцев вбачав за нормою її реальний зміст – благо, яке охороняється кримінальним законом від злочинних посягань. Ця точку зору отримала розвиток у подальших дослідженнях.

О.О. Піонтковський запропонував визнавати під об'єктом злочинного діяння суспільні відносини. Даний підхід отримав підтримку в багатьох вчених-криміналістів і впродовж тривалого часу домінує в науці кримінального права. Під суспільними відносинами як об'єктом злочину вчені розуміють відносини, які об'єктивно існують у суспільстві і які охороняються кримінальним законом, що виникають між людьми у процесі їхньої спільної діяльності або спілкування, тобто урегульовані правовими або моральними нормами економічними, соціально-політичними, ідеологічними та іншими відносинами.

Упродовж останнього часу все більше звучить критики стосовно визнання в якості об'єкта злочину об'єктивно існуючих у суспільстві суспільних відносин. Так,

О.В. Наумов вважає, що підхід до визнання об'єктом злочину суспільних відносин справедливий стосовно багатьох випадків вчинення злочину, але не всіх. На думку вченого, визнання об'єктом вбивства життя людини не як самої по собі, а як сукупності суспільних відносин, принижує не тільки її абсолютну цінність як біологічної істоти, а й життя взагалі як біологічного явища. Учений вважає неприпустимим перетворення людини із самостійної абсолютної цінності на носія суспільних відносин. Тому, на його думку, теорія об'єкта злочину як суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом, не може бути визнана універсальною, а тому доцільним є повернення до теорії об'єкта злочину як правового блага [4, с. 147].

В українській науці кримінального права останнім часом з'явилося декілька підходів до визначення поняття об'єкта злочину. Із критикою суспільних відносин як об'єкта злочинів виступив С.Б. Гавриш. Він вважає таку конструкцію об'єкта злочину надуманою та штучною. Така позиція, на його думку, зумовлена, з одного боку, концепцією складу злочину, де об'єкт відіграє центральну роль, а з іншого, звісно, – марксистським підходом до пояснення дійсності, яка завжди соціалізована і являє собою «сукупність суспільних відносин» [5, с. 41]. На думку вченого, концепція «об'єкт – правове благо як певна цінність» узгоджується із чинним законодавством, тому що законом охороняються лише конкретні життєві блага.

Є. Фесенко пропонує визнавати в якості об'єкта злочину цінності. Під цінностями, на його думку, слід розуміти об'єкти матеріального світу, в тому числі і саму людину, які мають істотне позитивне значення для окремих осіб, соціальних груп та суспільства в цілому. Вчений вважає, що об'єкт злочину включає у свою структуру п'ять класів компонентів: потерпілі; їхні інтереси та права; соціальні зв'язки; предмети (матеріалізовані блага); нематеріалізовані блага, які належать потерпілим. Дані структурні компоненти об'єкта злочину виконують і відповідні функції, а саме: 1) інформація про потерпілих та їхні інтереси дає можливість визначити, проти кого або чого спрямоване діяння; 2) визначення прав, що порушені злочинним діянням, або порушених чи дезорганізованих ним соціальних зв'язків, а також предметів, на які здійснювала вплив винна особа, дає інформацію відносно механізму спричинення шкоди об'єкту злочину; 3) вказівка на блага, їхній конкретний вид та зміст дозволяє відповідати на запитання, чому саме могла бути спричинена або фактично спричинена шкода [6, с. 73]. Таку позицію підтримує і В.М. Куц, який у власному проекті Кримінального кодексу називає п'ять видів цінностей, які є об'єктами злочину і які повинні лежати в основі класифікації злочинів за об'єктом. До них відносяться: 1) особа; 2) необхідні умови існування особи та суспільства; 3) суспільство; 4) держава; 5) міжнародний правопорядок. «Поміж» особою та суспільством розміщені необхідні умови їхнього існування. Мається на увазі власність, економіка та екологія. Це свого роду «місток» між особою та суспільством, без якого ні перше, ні друге існувати не може [7, с. 25].

Самостійний погляд на об'єкт злочину має Г.П. Новосолов. На його думку, з позиції того взаємозв'язку (цілого та частини або системи, підсистеми та елемента системи), яка в дійсності мається на увазі приборчниками розподілу об'єктів злочину «за вертикаллю», ні про яку класифікацію об'єктів злочину говорити не можна взагалі. Злочин завжди – явище (а не поняття) конкретне і не може бути «родовим» чи «загальним» об'єкт. Він завжди є конкретним, тобто безпосереднім. Учений вважає, що об'єктом будь-якого злочину, а не тільки спрямованого проти особи, виступають люди, які в одних випадках виступають в якості окремих фізичних осіб, а в інших – як певного роду сукупність осіб, які мають або не мають статус

юридичної особи, у третій – як соціум (суспільство). Ніякої іншої шкоди, окрім шкоди людям, злочин спричинити не може. Під предметом злочину Г.П. Новосолов розуміє різного роду матеріальні та нематеріальні блага (цінності), які можуть задовольнити потреби людей, злочинний вплив на які (або незаконне поводження з якими) спричиняє або створює загрозу спричинення шкоди [8, с. 53]. На перший погляд, позиція вченого є досить цікавою, але ми погоджуємося з точкою зору, що такий підхід фактично переплутує поняття об'єкта, предмета злочину, а також потерпілого від вчинення злочину, що приводить до нівелювання цих понять взагалі.

Ми дотримуємося традиційного підходу щодо визначення об'єкта злочину. Ми вважаємо, що ним слід визнавати саме суспільні відносини. Одним із аргументів заперечення суспільних відносин в якості об'єкта злочину вважається те, що останні є визначеною формою абстракції. Об'єктом же злочину слід визнавати не абстрактні суспільні відносини, а конкретні людські, суспільні чи державні цінності. Ми вважаємо, що суспільні відносини не є абстракцією. Вони існують як явище реальної дійсності. Нами підтримується думка В.І. Павликівського, який наголошує, що суспільні відносини існують, попри бажання людей, і не можуть бути усунуті. Вони невіддільні від діяльності людини і встановлюються людьми у процесі їхньої діяльності. У свою чергу, діяльність людини не може обійтися без суспільних відносин, неминуче включаючись до системи цих відносин [9, с. 178].

Встановлення об'єкта злочинів проти державної охоронної діяльності має важливе значення тому, що ці злочини розміщені в різних розділах Особливої частини законодавства про кримінальну відповідальність, і як, правило, остання виступає додатковим безпосереднім об'єктом таких злочинів.

Слід наголосити, що злочини проти державної охоронної діяльності посягають не на суспільні відносини у цілому, а на їхні окремі складові елементи. Такими елементами виступають: носії або суб'єкти відносин; предмет, із приводу якого існують відповідні суспільні відносини; суспільно значуща діяльність або соціальний зв'язок як зміст цих відносин. Шкода об'єкту злочину може бути заподіяна шляхом протиправного впливу хоча б на один із вказаних елементів суспільних відносин. Його називають «зовнішнім впливом». В інших випадках такий вплив здійснюється ізсередини («внутрішній вплив»). Його здійснюють суб'єкти таких суспільних відносин, унаслідок чого здійснюються розривання встановлених і визначених соціальних відносин між суб'єктами. Найчастіше такі злочини вчиняються спеціальними суб'єктами.

Зміст державної охоронної діяльності полягає в тому, що одна сторона – суб'єкти охоронної діяльності на підставі чинного законодавства чи на підставі цивільно-правової угоди за домовленістю з іншою стороною – особою, відносно якої здійснюється державна охорона чи замовник послуг зобов'язується вчинити ряд превентивних, інформаційних, організаційно технічних чи інших заходів із метою захисту життя і здоров'я, власності таких осіб чи близьких їм осіб від негативних впливів зовнішніх фізичних, хімічних, біологічних чи інших факторів. Особи, які знаходяться під охороною, повинні виконувати вимоги суб'єктів охорони, які передбачені чинним законодавством або цивільно-правовою угодою.

Дещо інший механізм заподіяння шкоди об'єкту злочину – у випадку посягання на предмет суспільних відносин. У випадку наявності матеріальних відносин посягання на матеріальний предмет може здійснюватися шляхом знищення, пошкодження, видозмінення, вилучення або заміни предмета об'єкта злочину. Ураховуючи ту особливість, що предметом державної охоронної діяльності виступають як матеріальні (у випадку охорони власності), так і нематеріальні (у випадку охорони життя,

здоров'я, недоторканності) речі, заподіяння шкоди вказаним відносинам може здійснюватися шляхом посягання на предмети (матеріального та нематеріального характеру), із приводу яких і виникають охоронні відносини.

Соціальний зв'язок представляє собою зміст будь-якого суспільного відношення, саме тому в ньому відображається сутність та основні властивості суспільних відносин. Під соціальним зв'язком визнають певний взаємозв'язок між суб'єктами відносин у процесі людської діяльності. При цьому така діяльність має різноманітний характер. Вона може бути викликана не тільки соціальними, але й біологічними властивостями людини.

Для розуміння механізму заподіяння шкоди об'єкту злочину кримінально-правове значення має саме соціальний корисний зв'язок між суб'єктами суспільних відносин, тому що антисоціальні зв'язки в ніякому разі не можуть бути об'єктом кримінально-правової охорони. Соціальний зв'язок як елемент суспільних відносин завжди знаходиться у взаємозалежності з іншими структурними елементами суспільних відносин. З одного боку, на його зміст впливають суб'єкти суспільних відносин, бо він виступає певною формою їхньої взаємодії і взаємозв'язку; з іншого – його не можна розглядати у відриві і від предметів суспільних відносин. Соціальний зв'язок завжди виникає й існує у зв'язку з тими чи іншими предметами суспільних відносин. Якщо ж предмет змінюється або вилучається із суспільних відносин, то змінюється або припиняє своє існування соціальний зв'язок, а потім і самі суспільні відносини. Слід визнати, що соціальний зв'язок завжди носить предметний характер, безпредметного соціального зв'язку в суспільстві бути не може.

Соціальний зв'язок у багатьох випадках виступає в якості предмета злочинного впливу. У такому разі безпосередньому злочинному впливу піддаються не суб'єкти і предмет відносин, а безпосередньо взаємозв'язок між суб'єктами таких відносин. Ми погоджуємося з О.І. Донченко, який зазначає, що не виключається одночасний вплив на декілька елементів суспільних відносин одночасно під час вчинення злочинного діяння [10, с. 17].

Розглянувши в загальному вигляді механізм злочинного заподіяння шкоди суспільним відносинам, можна стверджувати, що посягання на державну охоронну діяльність може здійснюватися шляхом впливу на окремі (один або декілька) елементи зазначених суспільних відносин як «зовні», так і «зсередини» учасниками таких відносин.

Найчастіше державна охоронна діяльність виступає додатковим об'єктом у злочинах проти правосуддя та проти авторитету органів державної влади. Під злочинами проти правосуддя фахівці розуміють такі умисні діяння осіб, які є слідчими, прокурорами, суддями, а також інших осіб, які здійснюють слідство, судочинство та виконання покарання і наносять шкоду інтересам правосуддя і тим самим перешкоджають суду здійснювати завдання правосуддя [11, с. 24]. «Разом із тим у будь-якій громадсько-економічній формації застосування державного примусу під час здійснення правосуддя робить останнє одним із найбільш істотних, але разом із тим – одним із крайніх засобів. Воно не повинно порушувати права та інтереси громадян» [12, с. 4].

Злочини проти авторитету органів державної влади в якості безпосереднього об'єкта мають нормальну діяльність таких органів, в тому числі і правоохоронних. В окремих випадках це може бути життя, здоров'я, гідність працівників таких державних органів. Фактично посягання здійснюється на відносини управління як цілісну систему. Остання складається з таких підсистем: суб'єкти управління; управлінська діяльність суб'єктів; об'єкт управління (громадський порядок, який є одночасно предметом відносин управління).

І.М. Чуб під порядком управління як родовим об'єктом злочинів розуміє сукупність суспільних відносин, які

забезпечують стан нормального функціонування органів виконавчої влади, інших гілок державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та засобів масової інформації щодо забезпечення належного виконання чинного законодавства [13, с. 49].

І.І. Давидович також вважає, що родовий об'єкт злочинів, передбачених у розділі XV Особливої частини КК, не можна звести до авторитету органів державної влади, місцевого самоврядування та об'єднань громадян. Законодавець у цьому випадку охороняє сукупність усіх видів діяльності держави (державне управління у широкому його розумінні), як і діяльність недержавних утворювань та діяльність окремих громадян, яка здійснюється з метою реалізації публічних (загальних) інтересів (громадське управління). Тому в якості родового об'єкта злочинів, склади яких передбачені в розділі XV Особливої частини КК, вчена розглядає так зване «публічне управління». У зв'язку із цим нею пропонується змінити назву розділу XV Особливої частини КК і викласти її в такій редакції: «Злочини проти порядку публічного управління». Вчена вважає, що група злочинів, передбачених статтями 342, 343, 345, 347, 348, 349 КК, може виокремлюватися серед інших посягань на порядок публічного управління за двома критеріями – специфічним різновидом управлінської діяльності (діяльність із охорони правопорядку), якій завдається або може бути завдана шкода під час вчинення відповідних злочинів, та механізмом злочинного посягання (шляхом посягання на окремі блага суб'єктів такої діяльності). До цієї ж групи дослідниці відносять злочини, передбачені ст.ст. 350 та 352 КК, які встановлюють відповідальність

за заподіяння шкоди особистим та майновим благам службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. Видовий (груповий) об'єкт злочинів, передбачених ст.ст. 342, 343, 345, 347-349, 350, 352 КК, на її думку, складають такі компоненти, як: здійснювана у відповідності до закону службова діяльність представників влади, зокрема працівників правоохоронних органів, інших службових осіб, та діяльність представників громадськості з охорони правопорядку; особиста і майнова безпека зазначених суб'єктів управлінської діяльності та їх близьких [14, с. 8].

Ми вважаємо, що державна охоронна діяльність повинна визначатися як вид поліцейської «силової» діяльності, що спрямована на протидію злочинам та іншим правопорушенням. До її ознак відносяться: спрямованість на охорону прав та свобод громадян, законності та правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин; реалізується на підставі та відповідно до закону і, переважно, у відповідній процесуальній формі; під час її здійснення застосовуються, як правило, правові засоби; здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами на професійній основі. Саме така державна охоронна діяльність розглядається нами як об'єкт злочинів, що досліджуються.

Таким чином, державна охоронна діяльність як об'єкт злочину – це «силова» поліцейська діяльність, яка спрямована на охорону прав і свобод громадян, законності і правопорядку і реалізується у встановленому законом, підзаконними актами, цивільно-правовими угодами порядку спеціально уповноваженими суб'єктами на професійній основі з охорони життя та здоров'я фізичних осіб, їхнього майна та майна юридичних осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сенаторов М.В. Об'єкт злочину та його відображення в законі про кримінальну відповідальність *Питання боротьби зі злочинністю. Збірник наукових праць. Вип. 7*. Харків : Право, 2003. С. 133–145.
2. Спасович В.Д. Учебник уголовного права. Часть общая. Санкт-Петербург : Издание книжного магазина А.Ф. Цинзерминга, 1863. 205 с.
3. Таганцев Н.С. Русское уголовное право в 2-х томах. Лекции. Часть Общая. Т. 1. Москва : Инфра М – Норма, 1994. 580 с.
4. Наумов А.В. Российское уголовное право. Общая часть. Курс лекций. Москва : БЕК, 1996. 560 с.
5. Гавриш С.Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развития законодательства: монография. Харьков : Основа, 1994. 640 с.
6. Фесенко Е. Объект преступления с точки зрения ценностной теории. *Уголовное право*. 2003. № 3. С. 71–73.
7. Куц В.М. Новый Кримінальний кодекс України: яким йому бути : монографія. Харьков : ИПЦ «Ксилон», 1999. 204 с.
8. Новосёлов Г.П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты: монография. Москва : Норма, 2001. 198 с.
9. Павликівський В.І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні : монографія. Харків : Панов, 2016. 488 с.
10. Донченко О.І. Авторитет органів місцевого самоврядування як об'єкт кримінально-правової охорони : автореф. канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. 20 с.
11. Кульберг Я.М. Преступления против правосудия : монография. Москва : Юрид. лит.-ра. 1962. 62 с.
12. Власов И.С., Тяжкова И.М. Ответственность за преступления против правосудия : монография. Москва : Юрид. лит.-ра, 1968. 134 с.
13. Чуб І.М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця : монографія. Харків : «Право», 2017. 232 с.
14. Давидович І.І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 20 с.